

HET ONTSTAAN VAN HET CULTUURLANDSCHAP VAN DE PERIODIEK OVERSTROOMDE GEBIEDEN¹⁾

Origin of the man-made landscape of periodically flooded areas

door/by

Prof. Dr. C. H. Edelman

a. Het rivierkleilandschap

Het ontstaan van het natuurlijke rivierkleilandschap kan na de verschijning van de publikaties van de Stichting voor Bodemkartering als voldoende bekend worden beschouwd. De menselijke invloed in de Voor-romeinse tijd is waarschijnlijk gering geweest. Het aantal woonplaatsen uit de 2e en 3e eeuw is echter zo groot, dat het wel vast staat, dat een groot deel van de toenmalige stroomruggen ontbost is geweest. In de 4e eeuw zijn de meeste van deze woonplaatsen verlaten en moet bijna al het land, behalve in de Over-Betuwe, weer tot de natuurlijke staat zijn vervallen. Nieuwe oeverwallen werden gevormd en ook de komgebieden zijn weer opgeslibd. In deze toestand is eerst weer verandering gekomen in de Frankische tijd, toen vele nieuwe vestigingen plaats vonden door het vellen van bossen op de toenmalige stroomruggronden. Een deel van het rivierengebied vertoont de blokverkaveling, kenmerkend voor een toestand, waarin nog overvloed van geschikte grond aanwezig was. Andere gebieden hebben echter streepvormige verkavelingen (Hofstee en Vlam). Destijds reconstrueerden wij het middeleeuws bodemgebruik in het dorp Driel (Bommelerwaard) en toonden aan, hoe het gemengde bedrijf in het onbedijkte landschap mogelijk was. Na de bedijking, die blijkens onderzoekingen van Pons in het land van Maas en Waal zeer geleidelijk in zijn werk is gegaan, kon de cultuurgrond nog weer worden uitgebreid en kreeg het bodemgebruik een karakter dat behouden zou blijven tot de ruilverkavelingen van de twintigste eeuw.

b. Het ontstaan van het zuidelijk zeeleigebied is eveneens genoegzaam bekend. Het huidige oude-land heeft zijn karakter eerst in de middeleeuwen gekregen; de oudste landschapsindeling is afgedekt. In de Frankische tijd zijn in het oude land vele nederzettingen ontstaan, maar in het onbedijkte land moet de schapenhouderij op de uitgestrekte schorren wel het hoofdmiddel van bestaan zijn geweest. De wolnijverheid van Vlaanderen is hierdoor kunnen ontstaan. Na de bedijking is de akkerbouw uiteraard belangrijker geworden, hoewel er nog lange tijd uitgestrekte schorren bleven bestaan. Het oude land van Zeeland is door een blokverkaveling gekenmerkt. De geschiedenis van de jongere aanslibbingen is soortgelijk: eerst de ontwikkeling van slik naar schor met schapenhouderij, daarna de bedijking met akkerbouw en een veelal moderne rationele verkaveling.

c. Het noordelijk zeeleigebied is eveneens eerst in de middeleeuwen geworden wat het nu is. In Friesland ligt het Romeinse woonvlak afgedekt door de knipklei. Aangezien de bewoning continu is, is de knipklei tijdens de opslibbing in gebruik gebleven. De knipklei was klaarblijkelijk met gras begroeid (Bennema en Van der Meer) en voor beweiding met rundvee geschikt. De

¹⁾ Korte inhoud van een voordracht, gehouden tijdens het 34e Natuur- en Geneeskundige Congres, op 14 April 1955 te Wageningen.

percelering is blokvormig. Het Groningse knipkleigebied is blijkens de Nebo-verkenning van De Smet grotendeels verjongd, hetgeen meer op kwelderachtige toestanden wijst. Daarmede zouden oude berichten die op schapenhouderij wijzen, in overeenstemming kunnen zijn.

Na de bedijking zijn in beide provincies grote, oorspronkelijk moerassige terreinen in opstreckende verkavelingen gelegd. Het noorden van Noord-Holland heeft eveneens blokverkaveling in een wijd gebied rond Schagen, hetgeen wijst op een oud bodemgebruik. De pikkleigronden, vergelijkbaar met de knip- en knikkleigronden, kunnen zeer wel als beweid grasland zijn opgeslibd.

Het gebied van de woudgronden heeft echter opstreckende verkavelingen en is dus klaarblijkelijk eerst na de eerste bedijking ontgonnen.

Summary

The transformation of the riverclay landscape, the southern marine clay area and the marine clay area in the northern part of the Netherlands in the shape of man-made landscapes was performed in the Middle Ages and mainly in the Frank Era. With the exception of Friesland the thus formed landscape became flooded periodically later on and covered with sediments. In Friesland the „pik” clay (sticky clay), covering the preceding Roman settlement plain, remained in use as pasture during this sedimentation era. This was also the matter with the „pik” clay (sticky clay) area in North-Holland. The land division is often blockshaped indicating an abundance of land at the time of partition. The pattern of the land division remained unchanged until the farm consolidations originating from the twentieth century.

DE BODEMKUNDIGE OPBOUW VAN HET GRONINGER KLEIGEBIED

Soil conditions in the clay area in the province of Groningen

door/by

Ir. L. A. H. de Smet en J. J. Vleeshouwer

1. INLEIDING

Over de opbouw en het ontstaan van het Groninger kleigebied en de daarin voorkomende gronden is tot nu toe betrekkelijk weinig geschreven. De bekende werken o.a. van Acker Stratingh en Westerhoff (1839), van Acker Stratingh en Venema (1855), van Van Bemmelen (1863) en van Kooper (1939) zijn tot nu toe de voornaamste bronnen. Op de voorlopige bodemkaart van Nederland, die in het werk van Edelman (1950) voorkomt, worden de voornaamste kleigronden in de provincie Groningen aangegeven. Edelman geeft van deze kleigronden een globale beschrijving.

De in de provincie Groningen voorkomende kleigronden verschillen in opbouw van het profiel, in kleidikte, in gehalte aan koolzure kalk, in zwaarte en in structuur van de klei. Deze verschillen hangen in grote mate samen met